

TANÁRI ÚTMUTATÓ

a Detekto e-learning 4-6. fejezeteihez

MI EZ A TANANYAG?

Jelen tananyag a **Detekto** nevű, médiaműveltség fejlesztését célzó, 13-18 év közötti fiataloknak szóló e-learning sorozat első része. Az önálló, online tanulást lehetővé tevő tananyagcsomagot az **Idea Alapítvány** a **HDMO** (Magyar Digitális Média Obszervatórium) együttműködés keretében készítette.

FEJLESZTÉSI CÉLOK

A tananyag sorozat célja a diákok felkészítése arra, hogy önállóan is képesek legyenek felismerni, milyen jellemző kommunikációs szituációkban, tartalmakkal kapcsolatban van szükség fokozott figyelemre, kritikai tudatosságra és az információ ellenőrzésére.

Az egyes tananyagok témája:

- ① **Manipulatív technikák közlői oldalról.**
- ② **A minőségi tartalom jegyei** (jelen tartalom).
- ③ **A kritikai gondolkodás fejlesztése** (tervezett publikálása: 2024. augusztus 30.).
- ④ **A tényellenőrzés eszköztára** (tervezett publikálása: 2025. február 28.).

A tananyagcsomag feladataiban a diákok olyan tartalmakon keresztül gyakorolhatják az információk felismerését és ellenőrzését, amelyek az általuk használt platformokon eléjük kerülő tartalmakhoz hasonlóak.

KAPCSOLÓDÁS A NATHOZ

A játék tartalma, fejlesztési területei és céljai több ponton is kapcsolhatók az iskolai oktatáshoz. A **kulcskompetenciák** közül említhető:

Az egyes tananyagok témája:

- **A tanulás kompetenciái** (figyelem, önálló tanulás, önértékelés).
- **A kommunikációs kompetenciák** (érzések, gondolatok, vélemény kifejezése, szövegértés készségei).
- **A digitális kompetencia** (alapvető számítógépes alkalmazások használata a formális és informális tanulási tevékenységek során; az elektronikus kommunikációban rejlő veszélyek, a valós és a virtuális kapcsolatok közötti különbségek felismerése; óvatosság a világhálóról származó tartalmakkal kapcsolatban, információkezelési- és feldolgozási készségek, a megszerzett információ hitelességének vizsgálata, kreatív feladatmegoldás).

Magyar nyelv és irodalom, 7-8. évfolyam:

Tömegkommunikáció, Szövegértés és szövegalkotás a gyakorlatban.

Állampolgári ismeretek, 8. évfolyam:

A fogyasztóvédelem alapjai (tudatos fogyasztói magatartás; a körültekintő vásárlást megalapozó tájékozottság fontosságának tudatosítása).

Etika, 7-8. évfolyam:

Éntudat, önismeret; A társas együttélés kulturális gyökerei; Nemzet – helyem a társadalomban.

Vizuális kultúra, 7-8. évfolyam:

Médiumok sajátosságai – Médiumok jellemző kifejezőeszközei; Vizuális információ és befolyásolás – Kép és szöveg üzenete.

Digitális kultúra, 7-8. évfolyam:

Online kommunikáció; Az információs társadalom, e-Világ; A digitális eszközök használata.

Magyar nyelv és irodalom, 9 - 12. évfolyam:

Témakör: Kommunikáció, digitális kommunikáció (a virtuális valóság veszélyei, az internet mint hiteles adatforrás).

Vizuális kultúra, 9-10. évfolyam

Témakörök: A vizuális közlés hatásmechanizmusa – Vizuális információfeldolgozás, Digitális képkészítés, közösségi média – Digitális tartalom-előállítás, személyesség.

Mozgókép-kultúra és médiaismeret, 11-12. évfolyam:

Témakörök: Tudatos médiahasználat az egyén és a társadalom szempontjából; A média társadalmi szerepe.

Digitális kultúra, 9-11. évfolyam:

Témakörök: Információs társadalom, e-Világ, Online kommunikáció.

MÓDSZERTAN

A tananyag a **felfedeztető pedagógia** alapjait használja: a tudás megszerzése aktív tanulói tevékenységet feltételez, és támaszkodik a gyerekek meglévő ismereteire. Az előzetes tudás használata vezet a tanulás folyamatához, a meglévő tudás újrastrukturálásával, mélyítésével, fogalmak és koncepciók megnevezésével, tudatossá tételével.

A konstruktivista tanulás másik fontos eleme, hogy - miután a tudás a tanuló elméjében áll elő - nem objektív, nem igaz/hamis dichotómiában vizsgálható. Ez azt jelenti, hogy **a tudás érvényességét is személyre szabottan kell megítélni.** Ezt támogatjuk azzal, hogy nem kizárólag definíciókat és egyértelmű állításokat adunk át (természetesen a tananyag ilyen típusú ismereteket is tartalmaz, például bemutatja az álhírek típusait, vagy épp a minőségi újságírás jegyeit), hanem támogatjuk a tanulót abban, hogy saját maga teremtsen meg tudását.

Az értékelés ezért formatív jellegű, vagyis nem a pontos definíciók számonkéréséről, hanem a fejlesztő, segítő visszajelzés nyújtásáról van szó. Mindennek célja pedig az, hogy a tanfolyam során megszerzett tudás és készségek beépüljenek a diákok médiahasználati gyakorlataiba.

Az e-learning tananyagban egy-egy új témát egymásra épülő feladatrendszer keretében tárgyalunk.

1. LÉPÉS: a meglévő ismeretek felidézése: előzetes tudást nem igénylő, akár józan ésszel is megtippelhető feladatok, amelyek előkészítik az új ismereteket. A felhasználó többnyire a helyes válasz eltalálása után léphet tovább. Az új ismeretanyag felépítése a részletes, alapos visszajelzéseken keresztül kezdődik el.

2. LÉPÉS: új ismeretek rendszerezése, mélyítés: ebben a feladattípusban már szükség van az előző feladatok során megszerzett ismeretekre. A részletes visszajelzés a mélyebb megértést támogatja.

3. LÉPÉS: a tanultak összefoglalása, szintetizálás - például egy párosító gyakorlaton keresztül.

Ezzel a struktúrával, és azzal, hogy “nem elégszünk meg” azzal, hogy a rossz választ kijavítjuk, hanem eljuttatjuk a tanulót a helyes válaszokig, **gondolkodási struktúrákat** is átadunk. Egyúttal arra hívjuk a tanulókat, hogy ismerjék fel saját logikai-gondolkodási hiányosságait és a bennük élő kognitív torzításokat.

A tananyag az **önálló tanulást** támogatja. Elképzelésünk szerint a tanuló tananyagunkat egyéni munkában, önállóan dolgozza fel - például házi feladatként vagy szorgalmiként. A tananyag korosztályos fiatalok körében elvégzett tesztelése során a diákok azt nyilatkozták: bár maguktól is szívesen megcsinálnának hasonló feladatokat, kisötös ellenében motivációjuk még erősebb lenne.

Osztálytermi körülmények között is lehetőség van a tananyag feldolgozására. Tanári kézikönyvünk - többek között irányított feldolgozást segítő kérdésekkel és kiegészítő feladatokkal - ehhez is támogatást nyújt (lásd az *Osztálytermi feldolgozáshoz* című részt).

ISMERETEK, KÉSZSÉGEK, ATTITÚDOK

A tananyag 4-6. témakörei a következő ismereteket tárgyalják, készségeket és attitűdöket fejlesztek:

Ismeretek

4 Kik azok az újságírók? Mik azok a hírek?

I. AZ ÚJSÁGÍRÓ MUNKÁJÁNAK BEMUTATÁSA

Az újságíró szerkesztőségi szabályok mentén dolgozik, a különböző úton összegyűjtött adatokat elfogulatlanul, az ok-okozati összefüggéseket megvilágítva, közérthetően találja, az információkat kontextusba helyezi, hibáit transzparenssal javítja.

II. A HÍR FOGALMÁNAK MEGISMERTETÉSE

A hír az újságírás egyik alaplírája, funkciója a tájékoztatás. A hír a médiában megjelenő, aktuális, közérdekű és tényszerű információ, amely válaszol az öt alapvető kérdésre [5W: Ki? Mit? Mikor? Hol? Miért?]. Az 5W és a hírérték fogalmának bevezetése. A hírérték egy adott hír jelentőségére és várható nézettségére utal. Leginkább a következő szempontok befolyásolják: mennyire új vagy hasznos az információ, sokakat érint-e, földrajzilag közeli eseményről számol-e be, hírességről vagy közéleti személyiségről szól-e, váratlan, kirívó, különleges-e?

III. A TÉNYEK ÉS VÉLEMÉNYEK ELKÜLÖNÍTÉSE

A tény: megalapozott, valós, objektív, ellenőrizhető, bizonyítékokkal alátámasztott állítás, információ. A tényállítás egy a valóság valamely elemére vonatkozó közlés: lehet igaz, vagy hamis. A vélemény: szubjektív, nem igazolható, nem ellenőrizhető állítás, amellyel kapcsolatban az igaz/hamis minősítés nem értelmezhető.

IV. A HÍREK TÉNYEKEN ALAPULNAK

A hírek objektíven közlik a tényeket, valamint megjelölik a forrásaikat, így a benne lévő állítások ellenőrizhetők. A szubjektív, leginkább saját tapasztalaton alapuló véleményt tartalmazó cikkek nem tekinthetők híreknek.

5 Hogyan készülnek a minőségi hírek?

I. A MINŐSÉGI HÍREK ÖT FONTOS KÖVETELMÉNYÉNEK BEMUTATÁSA

- Az információk valóságtartalmának több forrásból történő ellenőrzése.
- **5W-szabály:** a híreknek teljes körű tájékoztatást kell nyújtaniuk a bemutatott eseményről, válaszolva az öt kérdésre: Ki?/Mi? Mit? Mikor? Hol? Miért?
- Egy újságíró **nem lehet elfogult** egyik érintett fél irányába sem. A hírekkel nem befolyásolni akar, hanem csak bemutatni különféle történéseket.
- Az újságíró ügyel arra is, hogy megjelenítse a **különböző nézőpontokat**, hiszen enélkül az adott esemény nem érthető meg.
- Az újságíró feladata a **források hitelességének ellenőrzése** és a források szűrése is.

6 Miért érdemes minőségi híreket olvasni?

I. A HÍROLVASÁS FONTOSSÁGÁNAK BEMUTATÁSA

- Az online hírek jelentős része félelmet kelt, elszomorít, összezavar, szorongóvá tesz, bizonytalanságot kelt.
- Az ilyen hírek készítői tudatosan az érzelmeinkre hatnak. Cél a kattintásvadászat segítségével történő bevétel-maximalizálás. Az információs zajban a legfeltűnőbb, leginkább hatásvadász címek érnek el figyelmet, vagyis ezekre lényegesen többen kattintanak.
- Téves felismerés: ha nem fogyasztunk híreket, megkíméljük magunkat ezektől a káros hatásoktól.
- A hírek elkerülése nem megoldás: információk nélkül nem tudunk döntéseket hozni, sem a hétköznapi életünkben, sem a közéletben. Kevésbé értjük a körülöttünk lévő világ működését, és kisebb hatást tudunk gyakorolni arra, ami történik velünk.
- A megoldás: tájékozódásunkat tudatosan alakítani, előnyben részesítve a megbízható hírforrások hiteles híreit.
- A tájékoztató célú, minőségi hírek korrekt választ adnak az eseménnyel kapcsolatban felmerülő kérdéseinkre. Időt spórolnak nekünk, mert nem kell a hiányzó információk után kutatnunk. Elkerülhetjük, hogy a befolyásolási szándékkal készülő hírek félrevezessenek minket.

Készségek:

- a meglévő ismeretek előhívása,
- “józan ész” használata új információ megítéléséhez,
- szövegértés, szövegértelmezés,
- képi információ értelmezése,
- logikai készségek,
- nézőpontváltás,
- elemző készség fejlesztése kép és szöveg viszonyának vizsgálatán keresztül.

Attitűd:

- vizsgálódás, a jelenségek megértésének igénye,
- kíváncsiság, tudásvágy,
- az egészséges kételkedés kialakítása a kritikai gondolkodás fejlesztése érdekében,
- önálló gondolkodás [nehéz kérdéseken is],
- önreflexió,
- hibázás felismerése,
- megküzdés a saját gondolkodási hibákkal,
- a felhasználói felelősség tudatosítása, egyben viselkedési minták mutatása a hiba felismerését követően,
- etikai szempontok figyelembe vétele a platformokon zajló kommunikációban.

OSZTÁLYTERMI FELDOLGOZÁSHOZ

A tananyag osztálytermi feldolgozásához fejezetenként a következőket javasoljuk (természetesen ettől eltérő módon is megvalósítható):

4. FEJEZET

Mik azok a hírek?

A bevezető feladat feldolgozása közös megbeszéléssel:

- A tanár kivetíti a tananyag első slide-ját (egy megbízható és egy kevésbé megbízható cikk).
- Megkérdezi a tanulókat, hogy szerintük melyik cikk a megbízhatóbb. A válaszok után nem kattint rögtön a visszajelző diára, az ott található válaszokat közös megbeszélés során alakítják ki (kulcsfogalmak: pontosság, fontos részletek, elfogulatlanság). Az indokokat feljegyezheti a táblára. Az elfogulatlanság/elfogultság kérdése jellemzően nehezebben érthető a diákok számára, ezért érdemes alaposan megbeszélni.

A bevezető videó feldolgozása kérdésekkel:

- A csoport közösen megnézi a videót.
- Lehetséges ellenőrző kérdések:
 - “Mit jelent az a kifejezés, hogy ‘fake news’”? (Háttér: álhír, de ennél pontosabban: gyűjtőszó, sokféle tartalom jellemzésére használják);
Milyen példákat sorolt fel a videó? (Háttér: kitalált tartalmak; kattintásvádász címmel ellátott tartalmak; áltudományos hírek, egészségügyi tippek; szórakoztató/szatirikus anyagok; csalási kísérletek).
- Ezután a tanár megkérdezi:
 - “Melyek az újságíró feladatai?” “Ismertek-e újságírókat név szerint?” “Szerintetek minőségi tájékoztatást nyújtanak-e?”;
 - “Szerintetek minőségi tájékoztatást nyújtanak-e?”;
Melyek az újságírás szakmai-etikai elvei? Miért fontos, hogy az újságírók így működjenek? Milyen más szakmát tudtok még mondani, ahol szintén szükséges, hogy etikai irányelvek mentén végezzék a munkát?” Vitassák meg!

5. FEJEZET

HOGYAN KÉSZÜLNEK A MINŐSÉGI HÍREK?

A bevezető videó feldolgozása:

→ A csoport közösen megnézi a videót.

→ A 4. dián található összefoglaló segítségével megbeszélik, memorizálják a minőségi hír öt követelményét. Ezt a feladatot csoportmunkában is lehet végezni úgy, hogy a csoportok még a videó megnézése előtt megkapják a az egyik szempont leírását, és a videó megnézése után megnevezik a kapott szempontot.

TÖBB FORRÁS

Az újságírónak egy-egy információ valóságtartalmát több független forrásból is ellenőriznie kell annak érdekében, hogy ne terjesszen megalapozatlan, félrevezető állításokat.

FORRÁSOK HITELESSÉGE

Az újságíró feladata a források hitelességének ellenőrzése is a megbízhatóságuk alapján. A hír megírásához csak a hiteles, megbízható forrásokat használja.

5W

Az újságíró egy hír megírásakor igyekszik teljes körű tájékoztatást nyújtani a bemutatott eseményről, válaszolva az 5W kérdéseire: Ki?/ Mi Mit? Mikor? Hol? Miért?

KÜLÖNBÖZŐ NÉZŐPONTOK

Mivel egy adott esemény csak a minél teljesebb kép ismeretében érthető meg, az újságíró igyekszik megjeleníteni a témakör szempontjából fontos, különböző nézőpontokat.

ELFOGULATLANSÁG

Az újságíró nem befolyásolni akar, hanem tájékoztatni. Nem lehet részrehajló az érintettek irányába, és saját véleményét sem keveri össze a tényekkel.

→ Elvégezhető a feladat úgy is, hogy a közös megbeszélés után egy-egy csoport minden tagja különböző szempontot kap, és a tanár kivetíti a két gyakorló cikket (2-3. dia), a megoldásra kattintás előtt a csoportok szavaznak a helyes válaszról.

→ Szorgalmi feladatként a tanár kérheti olyan hírek gyűjtését, amelyek megfelelnek a követelményeknek.

6. FEJEZET

MIÉRT OLVASSUNK HÍREKET?

A fejezet tananyagának tanórai megbeszélése:

- Ennél a fejezetnél azt javasoljuk, hogy a megbeszélés a fejezet önálló feldolgozása után történjen. Mivel ebben a fejezetben nem adunk át bonyolult, új ismereteket, elsősorban a reflexió, a tapasztalatok, meglátások megosztása lehet a közös megbeszélés témája.
- Fontos, hogy a tanár a diákok saját élményeire, médiatapasztalataira kérdezzen rá.
- A diákok hozhatnak az órára cikkeket, példákat.
- Érdemes ennél a fejezetnél átismételni a minőségi hír követelményeit.
- A megbeszélés során használható a tananyagban található idézet: „Egy hazugság már félig körbejárta a világot, miközben az igazság még csak a cipőjét húzza” is.

Az egyes fejezetek vagy az egész témakör lezárásához a tanár válogathat az alább javasolt kreatív projektfeladatok közül, vagy saját feladatot is kiadhat:

→ **Infografika, gondolattérkép készítése:** javasolt témák: 1) Az újságíró feladatai, 2) A minőségi hír követelményei.

→ **Figyelemfelhívó plakát készítése:** A tananyag egy-egy gondolatához kapcsolódó, fontos tanácsokat megfogalmazó plakát (például a nem minőségi hírek felismerése, vagy a hírfogyasztás, a tájékozódás fontossága).

→ **Példagyűjtemény készítése:** Egy közös online felületre az egyes témakörökhez kapcsolódó példák gyűjtése (pl. minőségi vagy nem minőségi hírtartalmak gyűjtése, közös “ajánlott” hírforrások listája, stb.).

→ **Preparált példák:** Egy-egy minőségi vagy nem minőségi hírtartalom “elemzése”, a szempontoknak való megfelelés / nem megfelelés kiemelésével.

→ **Kreatív feladatok:** a tananyagban található videókhoz hasonló “iskolai hírcsatorna” létrehozása, akár logóval, szlogennel, és az osztályt, az iskolai közösséget érintő témákból videó készítése. Ha a diákok lelkesek, akár élesben is elindulhat egy minőségi tájékoztatást biztosító iskolai hírcsatorna.

A feladatok elvégzéséhez segítségül szolgálhatnak az alábbi segédanyagok:

- **fogalomlista** (a tananyag jobb felső sarkában látható könyv ikonra kattintva),
- **infografikák** (egyes tananyagok végén letölthető pdf-ek).